

אדמו"ר ה'צמח צדק' רוכש קרקע בשצ'דרין

שטר-מכר של רכישת אדמה בשצ'דרין ע"י כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק בצירוף דברים לקורותיה של העיירה החסידית החקלאית המיוחדת במינה שיסד שם - על-פי עדויות, כתבי-עת ומסמכים בפרסום ראשון

מאת הרב יהושע מונדשיין

במושבה.

השטח היה בן שלושת אלפים וחמש מאות דעסיאטין (כ-38 אלף דונאם), ובו יער עבות, אדמה דשנה, כרי מרעה ופלגי מים.

את אדמת הזריעה (כ-1700 דעסיאטין) מסר הצ"צ לידי המתיישבים - למעלה משלוש-מאות משפחות - ויעזור להם גם בכלי עבודה, ואת שטח היער מכר לגביר ר' אפרים (יוסף) האלאדעץ מבאברויסק, בתנאי אשר יתן קורות לבניו בתים ורפתות במושבה, ובכסף הפדיון מהיער ישלמו חובות הקניה והוצאות הסתדרות המושבה.

עוד בחיי הצמח צדק - בין י"ד אדר ראשון ל"ט אדר שני תרכ"ב - הופיעה בעיתונות העברית סקירה על מושבה ייחודית זו, בשבועון "הכרמל" שנדפס בוילנא, ובה מספר חיים ישינובסקי איש באברויסק, שחזר

על פעלו של אדמו"ר הצ"צ במושבה שצ'דרין, מספר אדמו"ר הרייזצ בקונטרס "אדמו"ר הצמח צדק: ותנועת היהשכלה" (עמ' 4) ובקונטרס "ביקור שיקאגא" (עמ' 29). ואלו דבריו:

הוד כ"ק אדמו"ר [הצ"צ] התעניין במצב ישראל הכלכלי, ויעץ לחסידים להסתדר בעבודת האדמה וגם עזר להם בתמיכת כסף. ולהיות כי כבד היה - מפני חוק המלכות - להתיישב בכפרים, עלה בדעתו הקדושה לקנות אחוזת נחלה גדולה בתחום המושב בפלך מינסק, ולהושיב שם משפחות יהודים.

בשנת תר"ד, לערך, קנה שטח אדמה עם יער גדול מאת הנסין שצ'דרינואוו בפלך מינסק, יסד את המושבה שצ'דרין ויסדר ועד לנהל את ענייני ההתיישבות

"כליזמרים"
תושבי שצ'דרין

ר' חיים גולדץ

בזכרונותיו של בן המשפחה (י"העבר, ט, עמ' 128) נאמר, כי ר' חיים גולדץ נפטר בשנת 1875, כלומר, לכל המאוחר במחציתו הראשונה של חודש טבת תרל"ו.

אולם בכתב-העת "הלבנון" היו"ל בוילנא, נתפרסמה ב' ניסן תרל"ו הכתבה הבאה, שעליה חתום גדליה ב"ר ר' רחמימלביץ מפארישט, הסמוכה לשצ'ירין:

"אספר בשער בת רבים מעשי איש חי רב פעלים, אשר אחד מני אלף מצאתיו בעיר שצ'ירין הסמוכה לעירנו, ושמו חיים גאלדעצ'ע נ"י. אין להגיד ולספר את כל צדקת פזונו בישראל. מיום אשר הרכיבו ד' על במת העושר (זה כעשר שנים), לא יאמר ד' לכל צדקה וכל חסד, קנה אחוזת קרקע והושב יתור ממאה משפחות עניות, וחיים חי נעימים דשנים ורעננים. מרביתם אוכלי לחמו לרגל מסחר הגדול סחר העצים אשר לו, וגם אותם בך ד' בגללו בכל טוב, יען כי הוא במדה גדושה ובעין יפה ימד לכל החושים בצל, והנשארים, אף כי לא נספחו למסחרו, בכל זאת נהנים מטובו וחיים מתמיכת ידו, ושבע ביום יהללו ויברכו אותו כעל כל תגמולוהי עליהם...

"ימי יתן והיה לבב כל עשירי עמנו כלבבו, להשליך את הלוקוסוס אחרי גווס, לשים מעצור לכל תשוקת נפשם ולתאות לבבם, כי אז טוב היה לכולנו ושלוש על ישראל סלה".

אכן, ההתרחקות מן ה"לוקוסוס" היתה טבעה במשפחת גולדץ, כפי שמציין גם מר א' גולדץ ("העבר", שם): במרוצת השנים הצליחו משפחת גולדץ לבסס את מעמדם ולהתפרסם בכל רחביהמדינה כסוחרים נועזים וישרי"ל. את רווחיהם לא בזבוזו על מותרות... כך נהפכה שצ'ירין לקן משפחתי, שופע חיים יהודיים טהורים, בעל זיקה חב"דית.

בס' "בית רבי" ח"ג פרקים גד, ובקונטרס "אדמו"ר הצ"צ ותנועת ההשכלה", ואחר זמן במשך איזה שנים [ראה להלן: בשנת תרי"ב, ובמקומות אחרים תאריכים אחרים. ואכמ"ל] השיג מאת הקיסר חתום בחתימת-ידו תור הכבוד "פאטאמסטוטעו" ["אזרח נכבד לדורותיו"], והגבירים המפורסמים הנקראים בשם האלאדעצ'ע קנו את החצר שלהם "סע'ד'רין" על שמו (כי זה היה נצרך לו לענין ה"פאטאמסטוטעו"). ותור הכבוד הזה הועיל לו הרבה בעת המסירה שהיתה עליו בשנת תרט"ו [היא "מסירת זאלקינד" הנוכחת בשה"ש "תורת שלום" עמ' 81].

במהדורות הדפוס של ה"בית רבי" נרמז כל זה בקיצור: בשנת תרי"ב השיג רבינו מממשלתנו תור הכבוד בשם אזרח הארץ... לו ולזרעו גם עתה כ', וקנה אז את החצר סע'ד'רין על שמו.

בפיו של אחד מצאצאיו של ר' חיים גולדץ (אלעזר ב"ר משה ב"ר לייב ב"ר חיים גולדץ) פרטים נוספים, וגם שונים (ראה בקובץ "העבר", ט, תשכ"ב, עמ' 127 ואילך); לדבריו רכש ר' חיים גולדץ את הקרקע מבעל האחוזה פרושובסקי בשנת 1830 [תקצ"א], והיא נרשמה על-שמו של אדמו"ר היצמח צדק, שקיבל אחר-כך את התואר "אזרח נכבד לדורותיו".

"משוט בארץ ומהתהלך בה" ופגע בשצ'ירין, וכששאל את התושבים לטיבה של העיר, ענו לו:

"עובדי אדמה אנחנו, מעת יצאה הפקודה בחסדי אדונינו הקיסר ניקולאי ע"ה לתת לאחינו בני ישראל אדמה לעבדו בה ולמצוא מחיה לנפשינו, אסף אותנו **אדונינו הרב הגאון ר' מענדעל לובאוויצ'ער**, ויתן לנו המישר הזה שקנה במיטב כספו, ויאמר: הא לכם אדמה, קחו לכם איש איש חלק בארץ לעבדו אדמה, חזקו ידיכם והתאזרו במלאכתם והי' יכרך אתכם במעשי ידיכם. ונשמעה לדברי צדק אלה, באנו הנה וכל איש מאתנו לקח שדה חלקו לנחלה לו, ונעבדו בה אנחנו נשיו וטפנו, והי' חטוב והמטיב הריק שפעת ברכתו במעשי ידיו אין מחסור לנו.

"גם בנה לנו הרב אדונינו בית תפילה ונתפלל בו בוקר וערב, גם תורתנו לא נעזבה מאתנו, ובין אגודתנו נמצאים אנשים לומדי תורה, ויחלקו לנו ולבנינו ידיעת תורת משה גם משנה וגמרא...

וכמו השחר עלה מיהרו כל בני הבית לבית התפילה, ובשובם מצאו השולחן ערוך לפת שחרית... ואחרי אכלם ויברכו את ה', קמו וילכו איש איש למלאכתו ולעבודתו... ראיתים עובדים בזיעת אפס, שלום ושלוה בגבולם, קנאה ושנאה רחוק מאחלם, וכל נגמול לבם לשבעו מיגיע כפיהם ולשמור תורת ה' בלבבם ובפיהם. ראיתם ושש נפשי".

על "ראשיתה ואחריתה של שצ'ירין" נכתב גם בקובץ "העבר" (א), תשי"ג, עמ' 84 ואילך, שם היא מוגדרת כ"עיירה יהודית טהורה, שנחשבה רשמית כימי הצארים לכפר יהודי, היחיד בכל רוסיה הלבנה".

לדברי הכותב, בעיירה זו גרו רק יהודים (חוץ מ"גוויי שבת" בודדים, תושבים ארעיים), והתושבים לא ידעו מכנסיות של גוים וגם לא מ"שקצים" שהיו מטילים אימה על ילדי ישראל שבעיירות יהודיות אחרות. לא בכדי היו אומרים כי "שצ'ירין היא ארץ-ישראל, להבדיל".

העדרה של כנסייה נוצרית מהעירייה היה "בעוכריה" מבחינה גשמית: בגלל זה לא היו יכולים להתקיים בשצ'ירין ימ"שוק ("ירידים"), ופרנסתם של התושבים נפגעה. השלטונות היו מוכנים לקבוע שם ימ"שוק באם יתירו לאיכרים רוסיים להתיישב בעיירה, אבל התושבים – ובפרט "בני משפחת שניאורסון מליובאוויטש" – התנגדו לכך בכל תוקף.

לדברי הכותב, ר' חיים גולדץ חפץ לרכוש את אחוזת שצ'ירין, אבל מכיון שלא לכל יהודי היתה הזכות לקנות קרקעות, אלא רק לסוחר בעל "גילדא", לכן נעשתה הקניה על-שמו של אדמו"ר הצ"צ, ובשנת 1841 (תר"א) קנו באופן זה 120 דסייטין, שבשנת 1865 (תרכ"ה) החוירים הרבי לו חיים גולדץ [על החזרת הקרקע, ראה בפרק הבא של מאמרנו].

כותב אחר ב"העבר" (שם, עמ' 89), מספר: "את הכפר הגדול הוא קט עשירי החסידים לאחוזת נחלה בשביל הצדיק ר' מנדלי שניאורסון מליובאוויץ, למען רכוש לו זכות אצילים (לאילו מטרה לא אוזר עוד)". על הקשר בין "זכות האצילים" לבין קנייתה של שצ'ירין, מספר גם בעל ה"בית רבי" בכתביו: "בשנת תרי"ג נקרא אדמו"ר [הצ"צ] לפטבורג [ראה

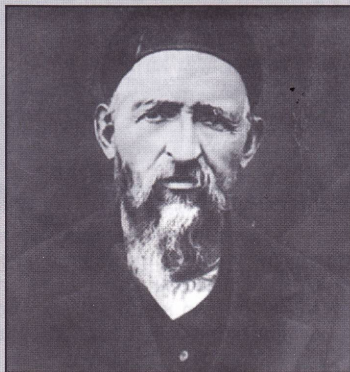
ר' איטשע נחום הנכח משצ'רין

אמר עליו שנישמתו היתה מאירה, אבל הוא עשה עצמו כאיש פשוט...

הגה"ח ר' זלמן שמעון דבורקין ע"ה סיפר, שבילדותו היה מתבונן שעות ארוכות במלאכתו של ר' איטשע נחום, כיצד הוא מתקין פרסות לסוסים או מתקן כלים, כשכל הזמן שפתיו רוחשות דברי חסידות...

הוא היה בן תורה ומבין דא"ח, ויראשמים חסידי ביתרין. בחורף היה הולך לטבול בנהר, בתוך חור שבקעו בקרן לשאיבת מים.

כשרצו בניו להביאו אליהם לאמריקה – בשנת תר"צ – אמר להם אדמו"ר הריו"צ, שביקר אז באמריקה: "ומי ישרא שם"!!

וחתמו ותנו ליד אדמו"ר שי"נ להיות לעדות ולזכות ולראי' מחמת שרציתי ברצון נפשי הטוב שלא באונס והכרח כלל כ"א מל"ש ונ"ח ודע"ש ומיושבת, והנני מודה בפניכם כמורה בפני בד"ח בהודאה גמורה שיריא וקימא נאמנה ואמתית, דלא בהשטאה ודלא בהשנאה ודלא למהדר בי' מן יומא דנן ולעלם, איך שמכרתי ליד אדמו"ר שי' חמשה דישנצינעט' קרקע מהקרקע שיש לי בעיר שצעדין המסומנות במצרי', היינו מצד האחד הקרקע של ר' צבי ב"ר שמעון זימיל, ומצד האחר הקרקע של ר' ירוחם פישיל ואחיו מו"ה צבי בני המנוח מו"ה יהודא ליב במו"ה ירוחם פישיל, לאדמו"ר שי' הקרקע

על חלק מהקרקע נוסדה בשנת 1842 [תר"ב] מושבה יהודית, שבעבור כשישים שנה היו בה כארבעת אלפי יהודים, בנוסף ל"חצר" שבה התגוררו כמאתיים איש בני משפחת גולודץ.

בשנת תשי"ב נסתיימה באופן טראגי פרשה בת מאה שנות היישוב; כל תושביה היהודים של שצ'רין הובלו לטבח על-ידי הנאצים, ונסמנו בקבר אחים ליד בית-העלמין.

נראות שם שתי ערימות עפר גדולות, גליעד. אלה הם קברי הקדושים, פה נחים זקנים וזקנות, צעירים, צעירות וילדים, שרידי היישוב היהודי של שצ'רין, שלא הספיקו לברוח משם ונורו כמעט כולם ביום אחד, והושלכו לבור בעודם מפרפרים בבגדיהם הרטובים מדם.

ה' יקום דמם, ותהא נשמתם בצרור החיים.

הרה"ח ר' מרדכי שוסטרמן ע"ה מספר (וכפר חבי"ד), גל' 582, עמ' 63, ששמע מהרה"ח ר' ירחמיאל בנימינסון – שכיהן פרק זמן ברבנות שצ'רין – שהבעלות על שצ'רין נחלקה לשלושה חלקים: חלק אחד היה בבעלותם של בני משפחת גולודץ, חלק אחר בבעלותם של התושבים וחלק נוסף היה רכושו של אדמו"ר היצמח צדק.

להלן תעודה מקורית, המעידה על מכירת קרקע שמכר אחד מתושבי שצ'רין לאדמו"ר היצמח צדק, בשנת תרי"ג.

מעברה השני של התעודה נרשם:
"נתתי עיז טיוו רוי"כ".

נחום איטשע נחום הנכח

הכתב של התיבות הללו דומה במקצת לכתיבת ידו של אדמו"ר הצ"צ, אבל אין זו כתיבתו. התעודה כרוכה בתוך "ביכל" דא"ח שהיה בבעלותם של שניים מבני משפחת ברלין מסורא: האחד ר' דובער בן ר"א זוסמן והשני ר' זעליג. משפחה זו נודעה באמידותה, כך שסביר להניח שאחד מבניה שלם את הסך הנכבד הזה עבור התעודה ההיסטורית.

זכרון עדות שהיתה בפנינו עדים ח"מ' ביום ו' עש"ק ר' ימים לחורש תשרי שנת חמשת אלפים ושש מאות ושלשה עשרה לבריאות עולם למנין שאנו מ[נ]ין כאן עיר לובאוויטש, איך שבא לפנינו מו"ה חיים דוד במו"ה מנחם, ואמר לנו הוו עלי עדים כו"נ וקנו מאתי בקגא"ס מעכשיו בכאווינו"מ ע"פ ד"ת ותקחז"ל, וא"ל כתבו

1. חתומי מטה.
2. כשרים ונאמנים.
3. בקנין גמור אנב סודר.
4. בכל אופן היותר מועיל על-פי דין תורה.
5. כ"אם מלב שלם ונפש חפצה ודעת שלמה.
6. בית דין חשוב.
7. הי"דייאיטנא"י היא מדת קרקע בת כ"11 דונאם. השטח דנן הוא 55 דונאם בקירוב.

נתונה מאתי לכ"ק אדמו"ר שי' לו ולב"כ ויו"א
 על כל הנ"ל נגדי ונגד ב"כ ויו"א בדבר קל בלי
 שום שבועה וג"ש וב"כ והדר"ן¹⁴ בעולם,
 ונישאר לחלוטין ולצמיתות עלמין קרקע הנ"ל
 לאדמו"ר שי' לו ולב"כ ויו"א מתהום ארעא ועד
 רום רקיע. וכל הנ"ל נעשה בת"ק(?) ופ"מ¹⁵
 וקגא"ס בת"כ¹⁶ ובהן קודם ללאו ובתנאי קודם
 למעשה ובדבר שאפשר לקיים ממש כתנאי ב"ג
 וב"ר¹⁷ לכל הלכותיהן מעכשיו בכאזהו"מ ע"פ
 תקחז"ל ובביטול מודעי ופיסול עדי מודעי
 כדרך שמבטלין ופוסלין בג"ן¹⁸ ככל תוקף
 שט"מ¹⁹ ופיצוין והוראות דנהיגין בישראל
 העשויין ע"פ תקחז"ל, ונעשה כמו שנעשה
 בבר"ח ודלא כאסמכתא ודלא כטופסי דשטרי.

וקנינא מן מו"ה חיים דוד במו"ה מנחם הנ"ל
 לכ"ק אדמו"ר שיחי' על כל הא דכתוב ומפורש
 לעיל במנא דכשר למקני' ב' והכל שריר וקיים.
 נאום דוד דן בלא"א מו"ה משה
 ונאום יהודא בלא"א מו"ה יוסף ז"ל
 ולתוקף ועוז לקיים כל דבר באתי בעצמי
 עה"ח יום הנ"ל שנת הנ"ל ק' הנ"ל נאום חיים
 דוד בא"א מו"ה מנחם זצללה"ה
 בפנינו עדים הנ"ל בא עה"ח בכ"י ממש מו"ה
 חיים דוד במו"ה מנחם על כל הנ"ל ואשרנהו
 וקימנהו כדחיי יום הנ"ל שנת הנ"ל ק' הנ"ל
 נאום דוד בן בלא"א מו"ה משה הנ"ל
 ונאום יהודא בלא"א מו"ה יוסף הנ"ל

(המשך יבוא אי"ה)

18. ביטוי נשים.

19. שטרי מכר.

16. בתקיעת כף.

17. בגי נד ובני ראובן.

14. וגלגול שבועה וקבלת חרם והדרת נדר.

15. ופה מלא (?).

בתי-התבשיל

שע"י כולל חב"ד לצדקת רבי מאיר בעל הנס

הורים יקרים, מזל-טוב! מזל-טוב!

דער ליובאוויטשער רבי

פעלדעם, או לעבד די תענה פון וין מאַכטער,
 וועלכע וועט וין דינסטיק דעם 27 נאָאָר ר.י.
 נים ער וועט און מאַכט אַימזיסט
 מיטיקן אין פּאַלעסטינע באַרעשעליג. 18.

ההזמנה לסעודת העניים שערך הרבי הרי"ץ בחתנות
 בתו הרבנית חיה מושקא עם הרבי

אתם הזוכים לחתן בעד"ה את ילדיכם שי', זיכרו את בקשתו של הרבי:
 "לפרסם בכל מקום ומקום שעומדים בסיום וחותרם דמעשינו ועבודתנו,
 ובהתחלת התקופה דתשלום השכר... ובהתאם לכך צריכה להיות העבודה גם
 בעניינים השייכים לימות המשיח... כולל גם עריכת התוועדויות של שמחה,
 ובמיוחד בשייכות לשמחת נישואין ושבועת ימי המשתה (כולל גם חיזוק "מנהג
 ישראלי לערוך סעודת עניים), מעין דוגמא והכנה לקיום היעוד "או (ולעית
 לבוא) ימלא שחוק פיניו". (משיחת שבת פ' תצא י"ד אלול תשנ"א)
 בתי-התבשיל שע"י "כולל חב"ד דארה"ב לצדקת רבי מאיר בעל הנס"
 מספקים מדי יום ביומו מאות ארוחות חמות לעניים. ביום שמחת
 חתונת ילדיכם שי', זיכרו את בקשתו של הרבי לחזק את "מנהג
 ישראלי לערוך סעודת עניים ביום החתונה, ותירמו כפי יכולתכם לסעודת עניים שתיערך בעד"ה באחד מבתי-התבשיל
 של כולל חב"ד לזכות החתן והכלה שי'. תעודה ע"ש החתן והכלה שי' תישלח בעד"ה לכל תורם.
 נא שילחו את תרומתכם למשרד בית-התבשיל שע"י כולל חב"ד, סימטת מגיני צפת 5, צפת, או למשרדי כולל חב"ד
 בארה"ב 806 Eastern Parkway. לפרטים נוספים אפשר לפנות למשרד בארץ בטלפון 06-6821090 או למשרד
 בארה"ב לטלי 718-774-5446.